

STENDHAL

Napoleon

Traducere de ALBIN POPESCU

Colecția: 100 • CAPODOPERE

Coperta colecției: Cristian NEGOI

Coperta I: Jean-Auguste-Dominique Ingres. *Portrait of Napoléon on the Imperial Throne*. 1806. Oil on canvas. Musée de l'Armée, Paris, France

Lector: Gena RUSU

Tehnoredactor: Alexandra-Alina PREDA

Editura Ideea Europeană

OP-22, CP-113, Sector 1, București,

Cod 014780, România

Tel/Fax: 4021-2125692; 4021-3106618

E-mail: office@ideeaeuropeana.ro

www.ideeaeuropeana.ro

Anul apariției: 2013

Ediție Digitală

ISBN 978-606-594-153-3

Copyright © 2013 Ideea Europeană

PREZENTARE DE HENRI MARTINEAU

Cititorul va avea surpriza de a descoperi aici un nou Stendhal, un Stendhal al istoriei politice. El a făcut aceste, din păcate, neterminate însemnări despre Napoleon, în două etape, la un interval de aproape douăzeci de ani între ele. Tot ce a scris în cursul acestor două tentative a fost adunat sub titlul general de *Napoleon* în aceste două volume dintre care primul: *Viața lui Napoleon*, a fost scris la Milano, în 1817-1818; cel de-al doilea: *Mărturii despre Napoleon*, la Paris, în 1836-1837.

N-ar trebui totuși să se creadă că Beyle* a luat pana în mână numai sub impulsul evenimentelor, animat de entuziasmul admirației față de Napoleon și indignat totodată de a vedea în Franța o atât de mare lipsă de recunoștință față de un bărbat atât de mare. Nu, dorința lui de a fi istoric, n-aș spune chiar vocația lui, datează de mai înainte.

La întâi *frimair* an XI (22 noiembrie 1802), în toiul pasiunii poetice a vârstei, el își nota în carnet proiectul de a întreprinde trei lucrări în proză: *Istoria lui Bonaparte*, *Istoria Revoluției* și *Istoria marilor oameni care au trăit în timpul Revoluției Franceze*. Și cu mare înțelepciune el adăuga: „a se începe aceste trei lucrări la treizeci și cinci ani, adică peste cincisprezece ani.”

Predicție care poate surprinde din moment ce exact la data și la vârsta indicate de el, îl vom vedea începându-și primul studiu.

Mai înainte, la 23 februarie 1810, el așternea pe hârtie primele schițe ale unei istorii a Revoluției din Franța, studiu care n-a mai depășit, pe cât se pare, câteva foi pregătitoare.

* Însotindu-l ca ofițer pe Napoléon în campania din Germania, Henri Beyle și-a ales pseudonimul de la micul oraș Stendhal, unde fusese o vreme încartiruit. (n.t.)

Hârțile sale mai conțin și acest deosebit „portret al lui Napoleon făcut de Dominique în 1815, citit și aprobat în martie 1817”:

„Nimeni nu se apucă să-i spună unui alergător care a făcut treizeci de leghe* pe o arșiță cumplită și care și-a ratat ținta, din pricină că n-a mai putut parcurge ultima milă: «Mergi ca o broască țestoasă!». Cam așa e reproșul pe care toată lumea i-l țipă lui Napoleon. Oare oboseala morală nu înseamnă nimic? Dar aceasta, din cauză că vulgul nu judecă ceea ce este moral.

Calculând numărul decretelor semnate de către Napoleon în fiecare zi a vieții sale, de la 19 brumar [10 noiembrie] la 11 aprilie 1814, aceasta înseamnă aproximativ 31 sau 32, fără să mai punem la socoteală acordurile semnate pentru spitale. El făcea însemnări pe marginea a 20 sau 30 de rapoarte. Decretele aveau zece sau douăsprezece articole; rapoartele, cinci sau șase pagini. Cutare decret avea optzeci de articole și îi era prezentat de patru ori înainte de a-l semna. Un om care nu făcea decât să înregistreze decretul la Secretariatul de Stat era frânt de oboseală la capătul zilei; și asta timp de treisprezece ani la rând.

El nu lucra în voie decât la armată. Uneori, în ciuda cafelei și a galopului, el era istovit; atunci, din tărie de caracter, își porunca sieși să meargă mai departe.

Dacă ar fi avut *puterea de a se îndoi de sine*, de a ezita, de a cere sfaturi în legătură cu Spania, de pildă, sau pentru a se duce la Moscova la timpul potrivit, el n-ar mai fi putut avea acea *voință imuabilă* care nu poate veni decât dintr-o extremă încredere în sine. Altfel, ar fi putut avea îndoieli în legătură cu ce făcea. Când vor catadicsi oamenii să priceapă că o sticlă nu poate să fie plină în același timp cu vin de Champagne și de Suresnes? Trebuie să alegi!”

În momentul în care Imperiul se năruia, Henri Beyle, în mai 1814, la prietenul său Louis Crozet, la Méry-sur-Seine, a ales el însuși. El își dă silința în domeniul ideilor de a cumpăni bine lucrurile, cu deplină imparțialitate. El scrie „Pensées”, meditații asupra constituției unde sentimentul său loialist, credincios idealurilor Revoluției, se ilustrează astfel:

* O leghe franceză veche=4 Km, deci, 30=12 Km. (n.t.)

„Constituția ultimului Împărat așa cum se găsește ea tipărită la Didot este foarte bună. Îi lipsea un singur lucru: oameni, oameni de suflet la Senat și la Corpul Legislativ. Nu numai Franța ar fi fost mai puțin nefericită, dar el ar fi și acum pe tron.”

În plus, el înțelege să se retragă din joc cât mai avantajos posibil. Face în van apel la relațiile sale, adresându-se în primul rând contelui și contesei Beugnot, pentru a obține vreun post stabil acum când Consiliul de Stat a fost dizolvat, iar adjuncții comisarilor de război suprimați. Dar nu e el omul care să stea cu mâna întinsă. Se scârbește repede și pleacă la Milano.

Stendhal părăsise Parisul înainte de „Cele 100 de zile”, de unde nu revine decât în 1817. Tot ce vede, tot ce aude aici „îi face oroare”. Reacția antibonapartistă domnește. El este indignat de joscicia a ceea ce se face, a ceea ce se povestește în Franța. Are revelația și apoi conștiința că a fost martorul unei formidabile epopoi: cu câtă emoție, cu câtă curiozitate febrilă un străin ca lord Byron, în fundul unei loji de la Scala din Milano, însetat de întrebări, a discutat o seară întregă despre împăratul căzut! Oare nu la fel de entuziast, Stendhal, care, din copilărie, se opune cu înverșunare ideilor comune, își concepe proiectul de a-l glorifica pe acest Napoleon pe care-l ia în răs Parisul? Exasperarea sa răzbate din numeroasele note pe care le îngrămădește: „Despre Burboni nu se poate spune decât: după lumină a venit noroiul”... „Slăbiciunea și bâlbâiala neroadă în guvernare ne displace atât de tare, încât ajungem să admirăm forța și guvernul de fier, chiar folosit împotriva libertăților noastre. – Dominique”. Întors la Milano în noiembrie 1817, Beyle se apucă imediat de lucru. El face la acea epocă, din *Edinburgh-Review* lectura sa cea mai asiduă. Or, numărul din decembrie 1816 îi pune în față un articol important despre viața publică și politică a lui Napoleon. Acest articol îi servește de suport. Traducându-l, îl urmează pas cu pas, se mulțumește să-i a dauge propriile reflecții și să insereze pasajele pe care le extrage în același timp din Warden, abatele de Pradt, Hobhouse și până din acea *Biografie a Oamenilor vii* a lui Michaud pe care o critica de obicei atât de acerb, dar pe care nu se sfia s-o utilizeze.

Foarte frecvent Beyle, pe marginea manuscrisului său, a făcut observații, note, îndemnuri la prudență, pe care le-am păstrat aproape mai mereu. De mai multe ori el a indicat:

„vezi Las Cases”. Cititorul care își amintește că memorialul din Sfânta Elena n-a apărut decât în 1823 va fi poate surprins. Dar Las Cases în 1818 revenise deja din insula Sfânta Elena și se știa de existența Memorialului confiscat de către Hudson Lowe și partea pe care Napoleon o avusese în situația aceasta. Stendhal știa bine că publicarea acestei lucrări nu avea să întârzie și el își propunea s-o folosească.

Acționând în felul acesta, îmbinând și combinând ansamblul documentelor preluate din multe surse diferite, Beyle, într-un alt domeniu, își compune *Istoria Picturii în Italia*. El reia același procedeu.

Scrie fără întrerupere, pune să i se recopieze proiectele schițate, revede această copie, șterge, extinde, solicită păreri. Îi roagă de asemenea pe câțiva prieteni milanezi să-i citească această primă mostră. Dintre acești cenzori benevoli sunt doi care și-au lăsat pe manuscris observații scrise. Primul, identificat de către Dl. Louis Royer, conservator al bibliotecii din Grenoble, este cel mai intim amic italian al lui Stendhal, avocatul Giuseppe Vismara. Celălalt care a semnat Ri rămâne necunoscut.

* * *

Fie pentru că s-a lipsit un timp de manuscris pentru a-l încredința cititorilor săi, fie din oboseală, sau dezgust poate, Beyle își întrerupe timp de câteva luni efortul îndârjit. O călătorie de afaceri la Grenoble îl distrage de asemenea. Pe scurt, se pare că nu s-a atins de manuscris din ziua de 12 ianuarie până la 13 iunie 1818. La această dată, îl reia cu intenția de „a completa și corecta stilul”. Se întoarce din Franța aducând în valiză cartea postumă de Doamni de Staël: *Considerații asupra principalelor evenimente ale Revoluției Franceze*. Cum o deschide, îi și judecă slăbiciunea și decide s-o respingă. El scrie imediat:

„Am citit rapid o jumătate de volum din lucrarea Doamnei de Staël. Este o carte în general puerilă și adesea sclipitoare. Doar faptul că e o discreditare foarte abil făcută contra lui Napoleon, a stârnit oarece vâlvă la Paris. Sunt incredibile pasaje de ignoranță.

Acum trebuie demonstrate aceste aserțiuni:

Carte puerilă: a se copia prostia de la paginile 263, 298.

Ignoranță: 317, 328.

Discreditare: 317.

325: Doamna de Staël privește aristocrația engleză ca pe însăși perfecțiunea modalităților de guvernare.

Doamna de Staël declamă fără încetare contra egoismului (o frază de la pag. 326). Ea pretinde fără îndoială că este mult deasupra egoismului asomându-ne fără încetare cu *importanța* Dlui. Necker.* Or, ea adora nobilimea, iar răutăcioșii nu se vor feri să spună că, vorbind despre tatăl ei, ea își exhibă titlul de noblețe. Meritul Doamnei de Staël este de a-i zugrăvi bine pe oamenii cu care a cinat. Sieyès de exemplu, pagina...

În plus, cartea sa prezintă o bună culegere de anecdote. Dar, din păcate, cu cât această cărțuie *tendențioasă și căutăând efecte* este sub încântătoarea și antrenanta ei conversație!

Moartea sa a fost o mare nenorocire politică pentru Franța.

Nu se știe ceea ce se încearcă să se falsifice fără încetare la Doamna de Staël. Este oare o profundă și prostească necunoaștere a lucrurilor, este ura sa contra prizonierului din Sfânta Elena?

Vezi paginile 336, 338, 339, 342, 343.”

Beyle citise mult și mereu din Doamna de Staël, și mereu împrumutase de la ea multe idei; dar o detesta fătăș și ca femeie și ca scriitor. Și trebuie să-l credem când el afirmă că ideile ei despre Napoleon l-au umplut de furie. Acestea au făcut mai mult: ele au galvanizat o energie care somnola. Este sensul în care trebuie să înțelegem fraza de debut a lucrării sale: „Scriu la *Viața lui Napoleon* pentru a replica unei discreditări”, și trebuie să mai înțelegem că indignarea l-a făcut istoric.

El reîncepe să lucreze cu îndârjire până la 15 august 1818, apoi se oprește din nou. Iar când trei ani mai târziu el trebuie să părăsească Milano în împrejurări nu prea bine cunoscute, dar cu o grabă provocată, pare-se, de poliția

* Doamna de Staël-Holstein, era fiica ministrului reformator Necker al lui Ludovic al XVI-lea. (n.t.)

austriacă – sau e vorba despre o fugă sănătoasă provocată de frica brusc inspirată de aceeași poliție – el lasă în păstrare la prietenul său Dl. Buzzi toate hârtiile sale și printre acestea tot ce scrisese despre *Viața lui Napoleon*.

Au rămas acolo până după moartea lui, până în ziua în care de Mareste le-a readus din Italia pentru spre a i le înmâna lui Romain Colomb. Acesta a constatat fără îndoială că acest prim studiu despre Napoleon se suprapunea în destul de mare măsură cu cel de-al doilea, pe care el hotărâse deja să-l publice și de care ne vom ocupa și noi; în consecință, a socotit că nu trebuia să-l rețină. El n-a extras decât câteva scurte pasaje referitoare la campania din Rusia, în care credea fără îndoială că regăsește un ton cu totul original și le-a inclus, după metoda sa arbitrară, în *Corespondență*.

Cert este că, dacă există un episod din epopeea imperială, de care Beyle să fie cu totul pătruns de mândria de a fi participat, acesta este retragerea din Rusia. El făcea foarte frecvent aluzie la acest dramatic eveniment nu numai în scrierile sale tipărite, ci și în toate notele cu care își presăra fie manuscrisele, fie lucrările pe care obișnuia să le citească. Toate aceste observații nu au nicidecum acel caracter de exagerare și de glumă rece cu care Stendhal își împetrișta conversația în fața unor parteneri de discuții pe care istoricul englez Hobhouse le-a folosit ca raportor fidel și fără îndoială mistificat. Astfel Dl. Jean Carrère a relevat în pagina de gardă a volumului XII pe un exemplar al lui Saint-Simon adnotat de Stendhal, această însemnare mai conformă cu realitatea:

„Rusia.

Soldați care au pătruns în Rusia după Dl. De Chambry

647.000

Servitori și muncitori

–

Cai

187.000

Tunuri

1.372

Quorum pars minima fui.*

Am sosit la cartierul general la 14 august, la 12 sau 15 leghe dincoace de Smolensk. Am părăsit Moscova la 16 octombrie 1812.

* Lat. *Din rândul cărora am fost și eu o părțică*. Stendhal a fost ofițer participant la campaniile napoleoniene.

Data intrării de celei mai mare părți din armată: 24 iunie 1812.

Generalii erau modele de egoism sordid, gata să-și dea viața pentru o avansare, și chiar ceva mai mult decât viața. Aceste suflete murdare și sordide dădeau semne de viață numai când pericolul era extrem. Mulți ar fi făcut ca Rampon* . Amiralul Nelson era de acest caracter.”

După operațiunea de *triere* făcută de Colomb, tot ce nu fusese utilizat din acele manuscrise, adică aproape în totalitate, a fost depus la Biblioteca municipală din Grenoble unde poate fi consultat și astăzi. Aceste manuscrise au fost adunate sub cota R. 292 într-o cutie de carton care conține mai ales schițe autografe și în două volume legate în piele de marochin care au pe le dos acest simplu titlu: *Life*. Aproape toate schițele preliminare de aici au fost rescrise de o mână străină. În plus această copie a fost primită și frecvent corectată de Stendhal.

Aceste manuscrise par să nu fi stârnit prea mare curiozitate timp de mai mult de o jumătate de secol. Numai Dl. Jean de Mitty, în 1898, într-un volum care arată ca un arlechin ciudat, a reprodus din acestea câteva fragmente puțin importante, cu acea lipsă de metodă și de referințe care-i caracterizează tot ce a publicat.

A fost nevoie de o lungă așteptare pentru a se putea citi în marea ediție *Champion* textul complet și de o absolută corectitudine datorat Domnului Louis Royer. Acesta la nivelul întregului ansamblu al operei a urmat părțile recopiate, mulțumindu-se să reia din schițele inițiale numai capitolele despre războiul din Spania care nu fuseseră transcrise, iar din *Correspondență* paginile despre campania din Rusia care dispăuseră.

* * *

Chiar dacă Beyle în 1821 își lăsase manuscrisul la Milano, el nu renunțase nicidecum la proiectul său. Dar sub Restaurație era destul de periculos să fii echitabil față de

* Simbol al luptătorului napoleonic care din soldat a ajuns pair al Franței, după ce a participat la toate campaniile, a trecut p rin toate gradele militare și a obținut mai toate ordinele și decorațiile posibile. Este trecut pe Arcul de Triumf „de l'Étoile”. (n.t.)

Imperiu și ar fi fost dificil de găsit un editor pentru o carte care se voia imparțială. Fără îndoială că astfel cugeta Stendhal la acea vreme, ca și alții care aveau considerații de același gen; ele l-au determinat să abandoneze, până la urcarea pe tron a lui Ludovic Filip, un proiect pe care nu-l dusesese prea departe. A fost nevoie de întoarcerea sa în Franța și de speranța că va sta multă vreme pentru ca la sfârșitul lui 1836, aflându-se în nevoia de a-și spori resursele financiare, și văzând că mișcarea napoleoniană începea să renască în scrieri și în arte, el abandonează trecerea pe curat a romanului Lucien Leuwen și visează să scrie din nou despre viața Cezarului modern.

Primul său studiu rămăsese, așa cum am văzut, în Italia. L-ar mai fi putut utiliza încă? De optsprezece ani încoace, ideile evoluaseră; acum lucrările despre Imperiu proliferau. Memorialul din Sfânta Elena, scris de contele de Las Cases, și Memoriile lui Napoleon, datorate lui Gourgaud și Montholon, apăruseră în sfârșit. Drept urmare, fără ca măcar să vrea să-și amintească de ceea ce scrisese deja, Stendhal se pornește la redactarea unei opere cu totul noi, căreia i s-a consacrat aproape cu totul din 10 noiembrie 1836 până în aprilie 1837. Apoi el n-a mai lucrat decât pe apucate și pentru câteva corecturi neimportante până la plecarea sa în sudul Franței în martie 1838.

Fidel metodei sale de a utiliza pentru toate lucrările sale de bibliotecă, pe cât posibil lucrări existente cu același subiect, el a copiat capitole întregi din *Memorial* și din *Memorii*. Aceste lucrări, în mod cu totul deosebit pentru perioada anterioară Imperiului, i-au părut întotdeauna documentele cele mai sigure. Pe coperta volumului I al *Memorialului* care îi aparținea, Beyle de altfel scrisese: „*Dl. de Las C. nu are pic de spirit. Cu atât mai bine și de sute de ori cu atât mai bine. El nu amestecă din Las Cases cu Napoleon, cum ar fi făcut Dl. Fain*”. El i-a plagiat astfel pe Thiers, Bourrienne, Norvins, Walter Scott și mai ales pe Jominy*. S-ar putea spune chiar că jumătate de lucrare a sa nu este decât o parafrază din Jominy. Nu numai că-și adăuga bineînțeles propriile reflecții și amintiri, dar se și silea să mascheze toate împrumuturile dintr-un stil uniform,

* General și scriitor elvețian în serviciul lui Napoleon, apoi al țarului. Autor al unui „Mic manual despre arta războiului”. (n.t.)

simplic, clar, rapid, pentru a ajunge la ceea ce el numea expunerea rezonabilă a evenimentelor. „Niciodată Domnii Marchangy sau Salvandy, nota el; mai degrabă tonul unei relatări a Președintelui de Brosses sau Montaigne*.”

Nimic frumos sau amuzant de relevant la corecturile pe care le trece pe seama autorilor pe care-i plagiază. Dl. Louis Royer, în prefața indispensabilei sale ediții, insistă pe bună dreptate asupra corecturilor instructive ale lui Stendhal. Să ne limităm numai la Istoria Revoluției. El se silește s-o curețe de orice conținut glumeț și de nuanțe false. Thiers scrie *lupte de uriași*, Stendhal traduce prin *lupte serioase*. Thiers folosește expresia: *de-a lungul litoralului*, îl vedem pe Stendhal creionând pe margine: „Ce stil! *de-a lungul litoralului* pentru a evita *de-a lungul mării*, prea vulgar pentru băcani.”

Ar fi nedrept totuși de a nu vedea în cartea lui Stendhal decât o compilație, decât o prefacere abilă a unor documente cunoscute. Chiar dacă suntem nevoiți să mărturisim că mare parte din lucrare este în întregime făcută din rezumări ale lecturilor, cu mai multă sau mai puțină îndemânare sudate între ele, este la fel de important să recunoaștem și numeroasele amintiri personale și teorii realmente originale. Vom reveni asupra ideilor proprii ale lui Beyle și asupra imaginii de istoric pe care acestea i-o conferă. Cât privește amintirile sale, acestea apar în destul de mare număr pe parcursul acestei lucrări. Trebuie să atragem atenția în mod cu totul special asupra paginilor care îi zugrăvesc pe milanezi la sosirea francezilor în 1796 și pe care le-a scris cu amabilitate după ceea ce a trăit și a văzut el însuși a doua zi după Marengo. Reluate și dezvoltate la începutul *Mănăstirii din Parma*, ele vor forma uimitorul și deliciosul preludiu sentimental din roman.

* * *

Stendhal anunțase un studiu complet și aprofundat, bazat pe cercetări minuțioase. Pentru a fi dus la bun sfârșit, acesta ar fi impus o muncă asiduă și prelungită, o răbdare atentă.

* Este vorba de termenii, sau pe aproape, ai ultimului paragraf din acel aviz citre Dl. *librar* pe care Colomb l-a găsit probabil în hârtiile lui Beyle și care este reprodus la începutul celei de-a doua părți a acestei ediții.